

7. Ярошенко О. М. Проблеми та перспективи регулювання зайнятості та праці молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4870>

Застело А. О.,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТ ФЕНОМЕНУ СВІДОМОСТІ

Дослідження свідомості як феномену психіки людини є однією з найактуальніших міждисциплінарних тем сучасних наукових досліджень.. Вчені різних галузей знань активно досліджують феномен свідомості та його прояви, намагаючись пояснити закономірності та механізм його роботи. Особливо важливим це питання постає для наук гуманітарного напрямку (зокрема психології та соціальної роботи), які, з одного боку забезпечують суспільство спеціалістами, що всебічно обізнані у питаннях природи особистості, а за іншого, зацікавлені у побудові ефективної комунікації та швидкого, прицільного надання послуг клієнтам. Тому ми розглядаємо сучасні підходи до розуміння природи одного з базових та найскладніших феноменів – свідомості.

Особливу увагу науковці приділяють вивченню фізіологічних та психофізіологічних механізмів які можуть лежати в основі роботи феномена свідомості. Однак як відмічають науковці з різних галузей знань (І. Ф. Бленічев 2016; М. Ф. Беар 2020; Б. Гейдж 2020; А. Корб 2016 та ін.) розуміння того, які фізіологічні та психофізіологічні механізми лежать в основі процесу функціонування свідомості як феномену психіки людини, є не достатнім для того, щоб сформувані цілісну наукову дефініцію феномена свідомості, яка б описала усі його особливості. Адже фізіологічні та психофізіологічні дослідження свідомості не враховують індивідуально-психологічних особливостей особистості людини які можуть впливати на процес роботи феномена свідомості. Тому, аналіз концепцій які є в сучасній фізіології, психофізіології та психології стосовно феномену свідомості ми вважаємо актуальним.

Засновник нейропротекційного підходу в фізіології І. Ф. Бленічев вважав, що «свідомість – це сталий фізіологічний стан головного мозку людини, завданням якого є забезпечити його здібність сприймати та аналізувати інформацію» [1, с. 445]. Основною характеристикою стану свідомості І. Ф. Бленічев вважав наявність повного балансу між процесами збудження та гальмування в організмі людини. Саме за допомогою підтримки сталого балансу між збудженням та гальмуванням мозок людини здатен усвідомлено сприймати та переробляти інформацію, яка надходить з зовнішнього середовища, та трансформувати її в постійне знання людини про цей світ. Без стану свідомості, як вважає І. Ф. Бленічев, людина не змогла б сприймати, аналізувати та засвоювати інформацію, адже її організм був в постійному збудженні. А процес пізнання світу можливий тільки за наявністю повного балансу між всіма фізіологічними та психофізіологічними процесами в організмі людини, який і забезпечує стан свідомості [1].

Ідею І. Ф. Бленічева підтримав американський психофізіолог А. Корб. Вчений погодився з визначенням феномену свідомості, яке надав І. Ф. Бленічев. Однак, відмінно від І. Ф. Бленічева, який розглядав свідомість лише як особливий фізіологічний стан, за допомогою якого мозок людини сприймає, аналізує та засвоює інформацію, А. Корб розглядав свідомість ще і як специфічну здатність головного мозку створювати нові, різні за рівнем складності та міцності нейронні зв'язки між старими та новими інформаційними пластами, створюючи на їх основі унікальне за своїм змістом та структурою знання про будь-який феномен цього світу, яке відображає не тільки основні його характеристики, а й наповнює його індивідуальним, властивим тільки конкретній людині сенсом, який формується саме за допомогою свідомості. Тобто, завданням свідомості є не тільки забезпечити процес сприйняття, аналізу та засвоєння отриманої інформації людиною, а ще й

створити на основі отриманої інформації абсолютно нову систему сенсів та знань, яка б гармонійно поєднувала між собою весь попередній досвід людини та нову інформацію [3].

Сучасний німецький нейрофізіолог Г. Шеперд вважає, що «свідомість – це специфічна психофізіологічна структура, яка складається з великої кількості когнітивних карт, які утворюються на основі поліваріантних нейрональних систем та містять інформацію про конкретні феномени та явища в цьому світі» [5, с. 771]. Будь яка когнітивна карта, яка входить в структуру свідомості людини складається з трьох різноспрямованих інформаційних пластів (емоційного; мислиневого; та поведінкового), які утворюються в результаті задіяння головним мозком людини різних способів репродукції нейронних зв'язків та їх об'єднання в цілісні нейрональні системи. І саме з цих новоутворених нейрональних систем формується свідомість. Тобто, на думку Г. Шеперд «свідомість – це цілісна психофізіологічна структура, яка вміщує в себе все багатство нейрональних інформаційних систем, які були створені мозком людини впродовж усього її життя» [5, с. 801]. І саме тут вчені-фізіологи зтикаються з необхідністю вивчення не тільки психофізіологічних та фізіологічних детермінант покладених в основу механізмів роботи свідомості людини, а і психологічних чинників, які здатні впливати на процес створення та роботи механізмів свідомості людини, адже досвід людини є продуктом її психічної, а не фізіологічної діяльності [5].

Однією з перших теорій, яка об'єднує в собі уявлення сучасної фізіології та психології стосовно феномену свідомості є концептуальна теорія свідомості С. Е. Полякова. Науковець впевнений, що «свідомість – це специфічна структура, яка утворюється на основі створених головним мозком людини нейронних зв'язків між досвідом культурної матриці, в якій народилася людина, та її індивідуальним життєвим досвідом» [4, с. 407]. Свідомість формується в процесі несвідомого засвоєння людиною традицій та звичаїв своєї рідної культури через взаємодію з соціальним середовищем. Саме знання про звичаї, традиції та закони своєї культури стануть основою для формування перших концептів свідомості людини та конструюють її індивідуально-психологічні особливості процесу сприйняття. А пізніше саме через призму засвоєних культурних норм людина буде здобувати, інтеріоризувати та усвідомлювати свій особистий досвід. І особливість протікання цих процесів буде полягати в тому, що «мозок людини просто не буде сприймати ті концепти реальності які не відповідають засвоєним людиною раніше нормам та правилам, а спрямувати процес сприйняття лише на ті стимули реальності, які будуть підтверджувати «правдивість» та «правильність» уже існуючих в свідомості людини норм та правил» [4, с. 425]. Тобто, як вважає С. Е. Поляков «свідомість не тільки допомагає засвоювати та усвідомлювати попередній досвід своєї рідної етнічної системи, вона є фільтром, який позбавляє людину від зайвого інформаційного навантаження, шляхом постійної фільтрації всіх інформаційних витоків, які надходять з зовнішнього середовища» [4, с. 430].

Зовсім іншу трактовку феномена свідомості людини запропонувала британський психолог Л. Берретт. На думку дослідниці «свідомість – це структурний елемент психіки, який формується протягом всього її життя, шляхом навчання людини розпізнавати, ідентифікувати та усвідомлювати свої емоції та емоційні стани» [2, с. 201]. Свідомість на думку Л. Берретт є «структурним елементом психіки який незакладена в генетичній програмі розвитку людини. Свідомість людини формується в процесі пізнання людиною цього світу на основі неусвідомлених людиною емоційних реакцій на різні варіації стимулів з зовнішнього середовища» [2, с. 211]. Чим більше емоційних реакцій вміщує в себе свідомість людини, тим більш адаптивною та усвідомленою особистістю вона стає. Адже, на думку Л. Берретт, «емоція є генератором енергії, яка необхідна для забезпечення життєдіяльності усіх систем організму людини та її психіки» [2, с. 213]. Тому, чим багатшим у людини буде вибір між варіаціями різних емоційних реакцій, тим більше сил і можливостей вона матиме для реалізації свого життєвого та творчого потенціалу [2].

Таким чином, провівши теоретичний аналіз концепцій, які існують в сучасній фізіології, психофізіології та психології стосовно феномена свідомості, ми дійшли висновку, що процес

формування свідомості та її функціонування здійснюється шляхом об'єднання роботи фізіологічних та психологічних механізмів психіки людини, в наслідок чого свідомість здійснює вплив на процес протікання та реалізації всіх психічних пізнавальних процесів людини. Тому ефективний вплив та розуміння природи свідомості особистості є запорукою успішної професійної реалізації в наданні соціальних та психологічних послуг населенню.

Список використаних джерел

1. Бленичев И. Ф. Рациональная нейрорепрограммировка. М. : Питер, 2016. 680 с.
2. Берретт Л. Революция в понимании мозга и управления эмоциями. Как рождаются эмоции. М. : Архипелаг, 2018. 561 с.
3. Корб А. Восходящая спираль. Как нейрофизиология помогает справиться с негативом и депресией шаг за шагом. М. : Питер, 2019. 256 с.
4. Поляков С. Э. Концепты и другие конструкции сознания. М. : Питер, 2018. 621 с.
5. Шеперд Г. Нейробиология. М. : Ганга, 2020. 956 с.

Захаріна М. І.,

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи
Національний університет «Чернігівська політехніка»(м. Чернігів, Україна)

АКТУАЛЬНІСТЬ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ

Актуальність теми обумовлена тим, що більшість вихованців — випускників закладів для дітей-сиріт вступають до професійно-технічних навчальних закладів в Україні, де продовжують перебувати на повному державному утриманні під наглядом та контролем з боку держави. Але, вступаючи в період самостійного життя і починаючи свою трудову діяльність, вони, не маючи достатніх життєвих і трудових навичок, стикаються із цілою низкою проблем.

Аналіз досвіду показує, що колишні вихованці закладів для дітей-сиріт часто звільняються з роботи, надання якої згідно із законодавством забезпечує їм держава. Серед причин звільнення невміння організувати себе на щоденну працю, низький рівень заробітної плати й важкі умови праці, складнощі у спілкуванні з колегами по роботі та з керівництвом тощо. Причинами звільнення також дуже часто бувають завищені очікування щодо рівня майбутньої заробітної плати й умов праці, відсутність здатності до усвідомлення перспектив та низький рівень власної мотивації до трудової діяльності.

Специфіка умов утримання та проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є причиною неуспішної соціалізації вихованців інтернатних закладів у майбутньому, що характеризується такими факторами: соціальна незахищеність після виходу з інтернатного закладу, відсутність матеріальної та моральної підтримки; високий рівень претензій до оточуючих; відсутність соціальних навичок самостійного життєзабезпечення; відсутність навичок вирішення власних проблем з офіційними структурами; неспроможність протидіяти негативному сторонньому впливові; проблеми професійного вибору.

Це спричинено такими факторами, як відсутність спеціальних навичок: навички пошуку інформації та інформації про організації, які можуть надати допомогу; навички поведінки в робочому колективі, культури, навички ставити запитання та відповідати на них; навички контролювати емоції; навички безконфліктного спілкування; навички прийняття рішення;

Водночас відсутність у вихованців закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, навичок самостійного життя стає серйозною проблемою, яка ускладнює процес їх інтеграції у суспільне середовище й часто призводить до втрати роботи й збільшення ризику стати жертвою торгівлі людьми.